

Glosa k Vodičkovu pojetí „konkretizace“

Milan Jankovič

Když literární historik Felix Vodička přejímal Ingardenův pojem „konkretizace“, formuloval zřetelně, v čem se o jeho původní koncepci mohl opřít a v čem se s ní rozchází. Přijal základní teze týkající se stavby literárního díla, struktury jeho čtyř vrstev. Estetickou působnost však nesvazoval s předpokladem nadčasové platnosti „metafyzických kvalit“, nesených (podle Ingardenovy představy) touto strukturou, nýbrž vyvozoval ji ze vztahu díla „k vývoji estetické normy, s níž se buď ztotožňuje, nebo od níž se odráží“ (VODIČKA 1969a: 199). Preferovaný vztah k aktuální literární normě však tomuto historikovi literatury nezastřel skutečnost, že „estetické vnímání není určováno jen konvencemi tradičními, ale i *touhou po nových konkrétních dílech, jež by odpovídala neurčitým, spíše vnitřně cítěným než vyslovitelným představám o literárním krásnu dosud neuskutečněném*“ (VODIČKA 1969b: 35; zvýraznil M. J.). Tento výrok je podnětný a byl konkretizován v několika směrech. Načrtnu některé z nich.

I.

V doslovu, jímž doprovodil Vodičkovu knihu *Struktura vývoje* (1969, druhé rozšířené vydání 1998) Miroslav Červenka, je uvedený citát komentován takto: „Zdá se, že touha člověka po sobě samém patří k nejtíže zkoumatelným, ale také neaktivnějším činitelům vývojovým“ (ČERVENKA 1969: 341). Tedy: to, co přesahuje imanentní vývoj literární struktury, je zde – s využitím Mukařovského představy o osobnosti jako náhodě v zákonitém vývoji – svým způsobem „vyňato z historické podmíněnosti“ anebo, opět slovy Mukařovského, „zakotveno v obecné podstatě lidství“ (TAMTÉŽ).

II.

Ve stati *Sémantická intence Erbenovy poezie a její původ* z roku 1970 (v druhém vydání *Struktury vývoje* 1998), uvažuje sám Felix Vodička o případě, kdy básník „svým zdůrazněním mýtu posílil vnitřně vytvářené textové

vztahy“ (VODIČKA 1998: 559) natolik, že „charakter Erbenovy *Kytice* s převažujícími vnitřnětextovými vztahy posiluje pocit, že se vymyká historii, že má schopnost vyjadřovat nebo symbolizovat vše, co v základech lidské existence a mezilidských vztahů přesahuje rámec historie“ (TAMTÉŽ, 562). I u tohoto typu literárního díla připomněl Vodička nakonec potřebu historické argumentace. Ta však, domnívám se, nám nemůže zabránit, abychom neocenili vykladačův smysl pro „to přesahující“.

III.

Jurij Striedter ve stati *Český strukturalismus a současná diskuse o estetické hodnotě* (STRIEDTER: 2001: 135) hovoří o „anticipaci“ vepsané do literárních děl, o schopnosti literatury transcendovat dané hranice pomocí „fikčnosti“ nebo „imaginárního“, tedy o rysech charakterizujících literaturu a přístupy k ní v současném bádání. V této souvislosti připomíná Mukařovského myšlenky o literární fikčnosti a výslovně též výše citovanou anticipační formulaci Vodičkovu. Přestože pražský strukturalismus problematiku fikční a imaginární aktivity literárního díla více nerozvinul, uvedené náběhy k ní – tedy i předjímavý postulat Vodičkův – Striedter ocenil.

IV.

O horizontové struktuře bezprostředního rozumění, jež nemusí být ovládnuta jen panujícím dobovým vkusem, nýbrž může probouzet „ještě nenaplněná významová očekávání, jež četba wpisuje do logiky otázky a odpovědi“, přemýšlel později Paul Ricoeur ve třetím dílu *Času a vyprávění* (RICOEUR 1991: 285). Vzdáleně souvisí s Vodičkovou představou předjímavé, neurčitě, ale podněcující významovosti též přesvědčení Hanse Roberta Jaufe (v díle *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik*) o tom, že „rozumění v aktu estetického vnímání nemusí sloužit jen výkladu, který tím, že mu bude rozuměno jako odpovědi, redukuje nadbytek smyslu (Sinnüberschuss des poetischen Textes) na jednu z možných výpovědí“ (JAUSS 1991: 817). A že tedy – dodejme – ani naše konkretizace literárních děl nejsou jen přetržitým sledem v sobě ukončených dobových odpovědí na potenciální podněty díla, ale pokračující řadou, v níž se napětí mezi tradicí a hledající řečí tvaru otevírá a obrozuje vždy znovu a podepírá tímto děním naději smyslu našeho lidského světa. Ale to už jsou otázky směřující dál, přes přínos kostnické školy k novodobé hermeneutice.

Glosa k Vodičkovu pojetí „konkretizace“

LITERATURA

ČERVENKA, Miroslav

1969 „O Vodičkově metodologii literárních dějin“, doslov in: Vodička, Felix: *Struktura vývoje* (Praha: Odeon), s. 329–350

JAUSS, Hans Robert

1991 [1982] „Die Abhebung verschiedener Horizonte der Lektüre als hermeneutisches Problem“, in týž: *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik* (Frankfurt am Main: Suhrkamp), s. 813–824

RICOEUR, Paul

1991 [1985] „Welt des Textes und Welt des Lesers“, in týž: *Zeit und Erzählung III* (München: Wilhelm Fink Verlag), s. 253–293

STRIEDTER, Jurij

2001 [1989] „Český strukturalismus a současná diskuse o estetické hodnotě“, in: *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*, ed. M. Sedmidubský, M. Červenka, I. Vízďalová (Brno: Host), s. 101–198

VODIČKA, Felix

1969a [1941] „Konkretizace literárního díla“, in týž: *Struktura vývoje* (Praha: Odeon), s. 193–219

1969b [1942] „Literární historie, její problémy a úkoly“, in týž: *Struktura vývoje* (Praha: Odeon), s. 13–53

1998 [1970] „K vývojovému postavení Erbenova díla v české literatuře. Sémantická intence Erbenovy poezie a její původ“, in týž: *Struktura vývoje* (Praha: Dauphin), s. 530–562

ZUSAMMENFASSUNG

Vodičkas Konzept der Konkretisation regt eine Zusammenfassung der Aspekte auf, die sich auf Ingardens Ansichten stützen (d.h. das Konzept des literarischen Werkes als eines mehrschichtigen Gebildes), sowie derer, in denen Vodička Ingardens Entwurf überwindet: die ästhetische Wirkung verbindet er nicht mit der Voraussetzung einer überzeitlichen Geltung von metaphysischen, von den eben angeführten Schichten des Werkes getragenen Qualitäten, sondern leitet sie von der Beziehung des Werkes zur ästhetischen Norm her. Die ästhetische Wahrnehmung wird nach Vodička nicht nur von den Konventionen, sondern auch von der Sehnsucht des

Lesers nach konkreten Werken bestimmt, die seiner idealen Vorstellung vom literarischen Schönen – als einer Alternative der menschlichen Selbstverwirklichung – entsprechen. Einen weiteren Beitrag, auf den bereits Jurij Striedter hingewiesen hat, kann man in Vodičkas Entdeckung der vorwegnehmenden Fähigkeit des literarischen Werkes sehen. Vodičkas Auffassung steht auch Ricoeur und Jauß nahe, und zwar im Zusammenhang mit ihrer Verteidigung eines solchen Verstehens des literarischen Werkes, das nicht unbedingt nur seiner Interpretation dienen muss: die Konkretisationen erscheinen in dieser Optik nicht nur als eine diskontinuierliche Folge von aufgezeichneten Reaktionen auf die Anstöße des Werkes, sondern werden zu einem Teil weiterer Prozesse anthropologischer Natur. Der grundsätzliche Diskurs über das Werk wird fortgesetzt und kann sich auch außerhalb der wissenschaftlichen Disziplinen und der Kritik abspielen.